

Ammattiliitto Pron lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle laeiksi perustulokokeilusta ja tuloverolain 92 §:n väliaikaisesta muuttamisesta

Hallitus on päättänyt aloittaa Suomessa perustulokokeilun, minkä keskeisimpinä tavoitteina voidaan pitää uuden tutkimustiedon saamista sosiaaliturvan ja työ- ja yrittäjätulon helpomman yhdistämisen työllisyysvaikutuksista sekä muusta vaikutuksesta työmarkkinakäyttämiseen. Lisäksi tärkeänä tavoitteena voidaan pitää tutkimustietoa sosiaaliturvajärjestelmän yksinkertaistamisen ja siirtymien helpottamisen vaikutuksista.

Ammattiliitto Pro kannattaa perustulokokeilulle asetettuja tavoitteita ja pitää hyvänä että paljon keskustelua herättäneestä uudesta tulonsiirtomuodosta saadaan kokeellista tutkimustietoa. Hallituksen perustulokokeilusta lausunnolle lähettämä lakiesitys on valitettavasti vaillinainen ja se sisältää useita kohtia, joihin Pro haluaa kiinnittää hallituksen huomiota ja toivoo hallitukselta niihin muutoksia tai selkiytystä. Ammattiliitto Pro kiinnittää lausunnossa huomiota erityisesti seuraaviin ongelmiin.

- 1. Kokeiltava malli on toteuttamiskelvoton laajassa mittakaavassa, sillä valtiontalouden rajoitusten vuoksi mallia ei voitaisi laajentaa koskemaan keskeisiä tulonsiirtoja saavien ryhmiä.**
- 2. Perustulokokeilusta annetussa lainsäädännössä on epäselvyyttä työttömyyskassojen maksamien etuuksien maksamiseen liittyen. Ansiosidonnaisten tukien saajien sekä työttömyyskassojen asema kokeilussa on epäselvä.**
- 3. Perustulokokeilussa kaavailtu otos on pieni ja siihen aiotaan sisällyttää ainoastaan tietyssä yhdessä työmarkkinatilanteessa olevia tulonsiirtojen saajia.**
- 4. Perustulokokeilun otoksen pienuuden vuoksi kokeilusta ei ole saatavissa tutkimustietoa, mistä selviäisi kokeilun tasa-arvovaikutukset sekä uuden tukimuodon mahdolliset muutokset pienten lasten vanhempien perheisiin.**
- 5. Kokeilun pakollisuus voi asettaa perheellisen perustulon saaja ongelmalliseen tilanteeseen silloin kun perheessä on useampi aikuinen, jotka saavat tulonsiirtoja ja työllistymiskannusteet saattavat kadota.**
- 6. Perustulon rinnalla kulkevien palveluiden kehittäminen on jätetty huomiotta**

1. Kokeiltava malli on toteuttamiskelvoton laajassa mittakaavassa

Hallitus ehdottaa esityksessään, että perustulokokeiluun osallistuva saa verottoman perustulon 560€ kuukaudessa vastikkeetta ja hän saa ansaita perustulon päälle huomattavasti nykyisiä tuloarvoja (300€/kk) enemmän. Mallin ongelmana on se että perustulokokeilussa perustulonsaaja saa vastikkeettoman tulonsiirron lisäksi erityiskohtelun verolainsäädännössä. Erityisen epäselväksi jää se kuinka perustulonsaajan henkilökohtaisessa verotuksessa huomioidaan ansiotulovähennykset työ- tai yrittäjätulosta. Tämä johtaa siihen, että nyt kokeiltava malli tulisi yhteiskunnalle niin kalliiksi, ettei sitä käytännössä voitaisi ilman erittäin suurta veropohjan laajennusta toteuttaa laajassa mittakaavassa väestölle tai edes tulonsiirtoja saaville henkilöille. Uhkana siis on, että tutkimuksesta on tulossa nollatutkimus, jossa saadaan tietoa ihmisten työllistymisestä ja työmarkkinakäytöksestä tulonsiirtomallissa, jota ei kuitenkaan voida reaalisesti ottaa käyttöön.

Ammattiliitto Pro on omassa perustulomallissaan esittänyt, että perustulokokeilu järjestettäisiin vasta kansallisen tulorekisterin käyttöönoton yhteydessä, jolloin saataisiin tutkimustietoa yhdestä keskeisestä perustulomallista eli negatiivisesta tuloverosta ja sen perustulon tulonsiirtoja yhdistävistä malleista. Erityisen tärkeää tämä olisi siksi että verotuksen kanssa käsi kädessä kehitetty malli olisi luultavasti valtiontalouden näkökulmasta toteuttamiskelpoisempi ja perustulon työllisyystavoitteiden näkökulmasta tehokas.

2. Ansiosidonnaisten tukien saajien sekä työttömyyskassojen asema kokeilussa on epäselvä

Ammattiliitto Pro pitää valitettavana, että perustulokokeiluun ei sisällytetä ansioturvavakuutuksen piirissä olevia henkilöitä. Tämä joukko on merkittävä tulonsiirtoja saava ryhmä työmarkkinoilla ja kokeilussa olisi ollut tärkeää saada tutkimustietoa myös ansioturvajärjestelmässä vakuutettujen tuensaajien työmarkkinakäytöksestä ja työllistymisestä heidän saadessa perustuloa osana tai rinnalla ansiosidonnaista tulonsiirtoaan.

Annetussa lainsäädännössä on selkeitä puutteita sellaisten maksumekanismien osalta, jotka koskevat perustuloa saavia henkilöitä, jotka kokeilun aikana saavuttavat oikeuden esimerkiksi ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan. Esityksestä saa nykyisessä muodossaan käsityksen, että mahdollisesti osa perusturvakokeilun kustannuksista rahoitetaan ansioturvajärjestelmän vakuutuksista. Olisi yksinkertaisempaa ja selkeämpää jos perusturvakokeilun kustannukset rahoitettaisiin kokonaisuudessaan kokeiluun varatuista varoista, jolloin kokeilun kokonaiskustannukset olisivat helpommin hahmotettavissa ja työttömyyskassoille ei syntyisi kokeilusta ylimääräistä byrokratiaa tai ongelmallisia lainsäädännön epäselvyyksiä etuuksien maksamisessa. Olisi tärkeää määritellä tarkemmin mikä on sellaisen perustulokokeiluun osallistuvan henkilön asema, joka kokeilun aikana saavuttaa edellä mainitusti oikeuden johonkin ansioturvajärjestelmän mukaiseen etuuteen.

3. Kokeilussa kaavailtu otos on liian pieni riittävän tutkimustiedon saavuttamiseksi

Lakiesityksessä perustulokokeilu on rajattu koskemaan ainoastaan 2000 henkilön joukkoa, jotka jo saavat KELAn peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea. Se, että kokeiluun valitaan ainoastaan Kansaneläkelaitoksen rekistereissä olevia henkilöitä estää tutkimustiedon saamisen sosiaaliturvan vajaakäytöstä, mikä on merkittävä kustannustekijä päätettäessä perustulon mahdollisessa käyttöönotossa. Kokeilussa on myös rajattu ulos merkittäviä työmarkkinoiden ryhmiä, joiden asemaa voitaisiin parantaa ja edistää heidän lisätyöllistymistä. Tällaisina ryhminä mm. freelancerit, yksityisyritykset, osa-aika- ja silpputyöntekijät, vajaakuntoiset jne. Sen sijaan kokeiluryhmässä tulee olemaan työmarkkinoiden keskiarvoa enemmän henkilöitä, joiden työllistyminen on vaikeampaa.

Suomessa järjestettävä perustulokokeilu on herättänyt kiinnostusta maailmalla. Olisi hyvä jos Suomen kokeilu olisi mahdollisimman kattava ja antaisi mahdollisimman hyvän kokonaiskuvan perustulon vaikutuksista laajemmalle joukolla ihmisiä. Ammattiliitto Pro pelkää, että nyt suunnitellussa kokeilussa valittu otos sekä otosjoukon taustan yksipuolisuus luo tutkimustilanteen, millä saadaan vääristynyt kuva perustulon positiivisista sekä negatiivisista vaikutuksista työmarkkinoihin. Epäonnistuneesti rakennettu kenttäkoe saattaa pahimmassa tapauksessa hidastaa sosiaaliturvan ja työ- ja yrittäjätulon paremman yhteensovittamisen eteen tehtävää kehitystyötä Suomessa ja muuallakin kokeilua seuraavissa maissa.

4. Kokeilussa ei saada selville uuden tulonsiirtomuodon tasa-arvovaikutuksia

Edellä mainittu otoksen kapea-alaisuus ja pienuus aiheuttaa myös sen ongelman, ettei perustulon tasa-arvovaikutuksia luultavasti pystytä kattavasti arvioimaan. Perustulo saattaa kannustaa perheitä siihen, että perustulon saaja jää kotiin lasten kanssa pidemmäksi aikaa kuin kotihoidontuella. Pieneen otokseen sisältynee niin vähän pienten lasten vanhempia, ettei lapsiperheiden työmarkkinakäyttäytymisestä saada tutkimuksessa riittävää tietoa. Tämä olisi tärkeää, sillä suomalaisista palkansaajista ja yrittäjistä suuri osa on jossain vaiheessa elämänsä poissa työelämästä perheeseen liittyvillä vapailla ja eri tulonsiirrot koskettavat tavallisia työikäisten perheitä eniten juuri tässä elämänvaiheessa.

5. Pakollisessa kokeilussa perheellisten työllistymiskannusteet saattavat kadota

Perustulokokeilu on säädetty pakolliseksi, eli kokeiluun valikoidulla henkilöllä ei ole oikeutta kieltäytyä kokeilusta jos hän tulee valituksi kokeiluryhmään. Yksinasuvan tulonsiirron saajan näkökulmasta tämä ei liene suuri ongelma, sillä valitulla perustulon tasolla hänen tulonsa käytännössä kasvavat jos hän saa työtuloa. Ongelmaksi muodostuvat kuitenkin perheet, joilla on useita lapsia ja molemmat vanhemmat saavat tulonsiirtoja, joissa saatetaan arvioida koko kotitalouden tuloja. Tällöin voi syntyä tilanne missä perustuloa saavan vanhemman/puolison tulot vaikuttavat koko perheen saamiin tukiin ja perustulon työllistymiskannusteet saattavat nollautuvat.

6. Tukipalveluiden kehittäminen on jäänyt huomiotta

KELAn tekemän perustuloseelvityksen yhteydessä useampi taho esitti, että perustulon rinnalla olisi tärkeää miettiä ja kehittää perustulon saajille sellaisia aikuissosiaalityön ja työllisyyden edistämisen uusia palveluja, mitkä parhaiten tukisivat yhteiskunnan toivomaa työmarkkinakäyttäytymistä uuden tulonsiirtomuodon olosuhteissa. Näitä keinoja olisi hyvä miettiä jo ennen kokeilun aloittamista. Lisäksi olisi tärkeää, että varmistetaan riittävä tiedonkulku ja opastus niille henkilöille, jotka pakolliseen kokeiluun osallistuvat. Pelkkä ilmoitus kirjeellä ei riitä, sillä vastikkeeton ja veroton tulonsiirto poikkeaa monessa määrin perinteisistä tulonsiirroista. Olisi kokeilun onnistumisen ja perustulonsaajan oikeusturvan kannalta hyvä että uuden tukimuodon käyttäjät tietävät tarpeeksi kokeilun luomista mahdollisuuksista ja olosuhdemuutoksista.

Lopuksi Ammattiliitto Pro kummeksuu hallituksen epäjohtomukaista linjaa suomalaisen sosiaaliturvan ja työttömyysturvan kehittämisessä. Perustulokokeilussa on selkeästi kyse tutkimustiedon kartuttamisesta vastikkeettoman työttömyysturvan vaikutuksista työmarkkinakäyttäytymiseen, jotta tulevaisuudessa voitaisiin kehittää vastikkeettomia malleja, joiden työllistävyysvaikutus ja kannustavuus olisivat parempia kuin nykyisen perinteisen työmarkkinatuen. Samaan aikaan toisaalla, osana budjettiesitystä, hallitus esittää työmarkkinaosapuolille työskentelyn pohjaksi työmarkkinatoimia, joissa työttömyysturvan vastikkeellisuutta oltaisiin lisäämässä.

Ammattiliitto Pro

LISÄTIETOA

Henrik Haapajarvi
Elinkeinopoliittinen asiantuntija
Ammattiliitto Pro
050-3392604
henrik.haapajarvi@proliitto.fi